

Suomen Psykologiliitto ry:n kannanotto

Opiskeluhuollon psykologipalveluiden järjestäminen

Lasten ja nuorten tarve opiskeluhuollon palveluille on kasvanut. Myös koulujen ja oppilaitosten henkilöstö tarvitsee psykologien asiantuntemusta toimintansa tueksi. Hyvinvointialueet eivät ole pystyneet turvaamaan lainmukaisia opiskeluhuollon palveluja, mikä on nostanut esiin tarpeen arvioida, tulisiko koulupsykologit ja -kuraattorit siirtää takaisin kuntien työntekijöiksi.

Opiskeluhoitopalveluiden kuntiin palauttamista nopeampana ja tehokkaampana ratkaisuna palveluiden sujuvuuden sekä saatavuuden varmistamiseen osana kouluympäristöä Psykologiliitto esittää seuraavia toimenpiteitä:

- Lisätään terveydenhuoltolakiin (17 a § Opiskeluhuollon psykologipalvelut) sekä sosiaalihuoltolakiin (27 c § Opiskeluhuollon kuraattoripalvelut) velvollisuus järjestää opiskeluhoitopalvelut lähipalveluina**
- Valmistellaan pikaisesti tarvittavat lainsäädäntömuutokset, jotka mahdollistavat opiskeluhuollon ja kouluterveydenhuollon ammattilaisten oikeuden käsitellä opiskelijarekisterin tietoja ilman erillistä suostumusta tietojenluovutukseen**
- Edellytetään aluehallintovirastoja käynnistämään oppilas- ja opiskelijahuoltolain 26 § mukaisesti tarpeen mukaiset valvontatoimenpiteet varmistaakseen, että hyvinvointialueet ryhtyvät konkreettisiin toimenpiteisiin järjestääkseen opiskeluhuollon palvelut lain mukaisesti**

Vasta siinä tapauksessa, mikäli hyvinvointialueet eivät näidenkään toimenpiteiden jälkeen pysty turvaamaan palveluiden lakisääteistä saatavuutta ja toteutumista lähipalveluna, on vakavasti harkittava opiskeluhuollon psykologien siirtämistä takaisin kuntiin - olettaen, että kunnat sitoutuvat palveluiden lakisääteiseen toteutukseen.

Taustaa

Psykologiliitto vastusti ennen sote-uudistuksen toteuttamista opiskeluhuollon siirtoa hyvinvointialueille. Erityisenä pelkona oli henkilöstön siirtäminen pois kouluympäristöstä sekä hyvinvointialueiden puutteellisten mielenterveyspalveluiden paikkaaminen siirtämällä opiskeluhuollon henkilöstölle esimerkiksi perusterveydenhuollon tehtäviä, jolloin opiskeluhoitolain mukainen ennaltaehkäisevä ja yhteisöllinen työ uhkaa jäädä yksilöllisen hoidollisen työn jalkoihin. Lisäksi ennakoitiin ongelmia tiedonsiirrossa sivistystoimen, sosiaalitoimen ja terveydenhuollon välillä, mikä käytännössä vaikeuttaisi koulussa

toimivien ammattilaisten yhteistyötä lasten ja nuorten asioissa. Valitettavasti Psykologiliiton tietojen mukaan osalla hyvinvointialueista nämä uhkakuvat ovat toteutuneet.

Koulupsykologi on tärkeä osa koulujen arkea. Eryteisesti opiskeluhoitolain mukaista ennaltaehkäisevää yhteisöllistä työtä ei voi tehdä kouluyhteisön ulkopuolelta. Myöskään oppilaitoksen henkilöstöä ei voida työssään tukea riittävällä tavalla, mikäli kouluarjessa ei olla läsnä. Lapsilla ja nuorilla tulee olla matala kynnyks ottaa yhteyttä koulupsykologiin, mikä ei toteudu, jos koulupsykologi ei ole omalla koululla tai oppilaitoksella. Viertolan kouluampumisen yhteydessä on valitettavalla tavalla tullut näkyväksi opiskeluhoiton lähipalveluiden puuttumisen aiheuttamat haasteet tavanomaisen arjen lisäksi myös äkillisissä kriisitilanteissa.

Opiskeluhoitoa koskeva lainsäädäntö

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaan opiskelijoilla sekä perusopetuksessa että toisen asteen opinnoissa on oikeus saada opiskeluhoiton psykologin ja kuraattorin antamaa opiskelun ja koulunkäynnin tukea ja ohjausta. Lakiin (15 § Oikeus saada opiskeluhoiton psykologi- ja kuraattoripalveluja) on kirjattu, että

”Opiskelijalle on järjestettävä mahdollisuus keskustella henkilökohtaisesti opiskeluhoiton psykologin tai kuraattorin kanssa viimeistään seitsemäntenä oppilaitoksen työpäivänä sen jälkeen kun opiskelija on tätä pyytänyt. Kiireellisessä tapauksessa mahdollisuus keskusteluun on järjestettävä samana tai seuraavana työpäivänä.

Mahdollisuus henkilökohtaiseen keskusteluun on järjestettävä opiskelijalle 1 momentissa tarkoitettulla tavalla myös opiskelijan huoltajan tai muun henkilön yhteydenoton perusteella, jollei kyseessä ole yhteydenottajan neuvonta ja ohjaus tai jos keskustelun järjestäminen on muusta syystä ilmeisen tarpeetonta.

Opiskeluhoiton psykologin tai kuraattorin arvion perusteella opiskelijalla on oikeus saada riittävä tuki ja ohjaus hänen opiskeluunsa ja kehitykseensä liittyvien vaikeuksien ehkäisemiseksi ja poistamiseksi. Tarvittaessa opiskelija on ohjattava saamaan muita opiskeluhoiton palveluja sekä muuta erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia ja nuoria tukevaa toimintaa.”

Lain perustelumuiistioon, eli hallituksen esitykseen eduskunnalle oppilas- ja opiskelijahuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 67/2013 vp) on keskeisiin ehdotuksiin (s. 33) kirjattu:

”Ehdotuksen mukaan jokaisen esiopetuksen toimintayksikön, koulun ja oppilaitoksen käytettävissä on oltava opiskeluhoiton psykologin ja

vastaavan kuraattorin palveluja. Psykologin ja kuraattorin sekä terveydenhoitajan vastaanotolle olisi päästävä laissa säädettyssä määräajassa."

Toistaiseksi määräaikojen toteutumista ei ole seurattu, saati raportoitu valtakunnallisesti yhdenmukaisella tavalla. Monet opiskeluhuollon psykologit ovat raportoineet, ettei määräaikoja ole seurattu palveluiden järjestämisestä vastaavan tahon toimesta lainkaan. Varsinaisessa lakitekstissä on käytetty sanamuotoa "psykologille TAI kuraattorille", millä ilmeisesti on ollut tarkoitus viitata siihen, että arvion tapaamisen kiireellisyydestä ja tarpeen mukaisesta ammattilaisesta voi tehdä kumpi tahansa ammattilainen (kts. perustelumuition s. 82). Valitettavasti tietoomme on tullut, että lakipykälää on tulkittu tarkoituksellisesti lain hengen vastaisesti siten, että esimerkiksi psykologin vastaanotolle pääsyn suhteen ei ole tarpeen noudattaa näitä määräaikoja, tai välttämättä päästä lainkaan, mikäli kuraattorin vastaanotolle pääsee. Kirjauksen muotoilu on siis käytännössä aiheuttanut sen, että lakisääteistä psykologipalvelua ei välttämättä ole oppilaitoksessa ollut saatavilla lainkaan, ja kuraattorit ovat joutuneet hoitamaan myös sellaisia tehtäviä, jotka eivät heidän koulutuksensa tai tehtäväkentän puolesta kuraattoripalveluiden piiriin kuulu.

Yhtenä keinona tämän epäkohdan korjaamiseksi säädettiin laki oppilas- ja opiskelijahuoltolain muuttamisesta (HE 165/2021 vp), jossa määriteltiin sitovat lakisääteiset mitoitukset kuraattori- ja psykologiresursseista oppilaitoksiin (9 a § Opiskeluhoollon psykologi- ja kuraattoripalveluiden henkilöstömitoitus):

"Edellä 9 §:n 2 momentissa tarkoitettuja psykologi- ja kuraattoripalveluita järjestettäessä saa yhtä kuraattoria kohden olla enintään 670 opiskelijaa ja yhtä psykologia kohden enintään 780 opiskelijaa."

Sitovalla kuraattori- ja psykologipalveluiden henkilöstömitoituksella pyritään turvaamaan oppilaiden ja opiskelijoiden tarvitsemien opiskeluhoolltopalvelujen entistä tasa-arvoisempi saatavuus ja laatu kouluissa ja oppilaitoksissa eri puolilla Suomea eri koulutusasteilla. Psykologien kohdalla mitoitus astui voimaan 1.8.2023.

Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistusta koskevassa hallituksen esityksessä (HE 241/2020 vp) terveydenhuoltolakiin lisättiin uusi 17 a §, joka koskee opiskeluhoollon psykologipalvelujen järjestämisvastuun siirtoa hyvinvointialueelle:

"Hyvinvointialueen on järjestettävä opiskeluhoollon psykologipalvelut alueellaan sijaitsevien koulujen ja oppilaitosten oppilas- ja opiskelijahuoltolain 1 §:ssä tarkoitettussa opetuksessa tai koulutuksessa oleville oppilaille ja opiskelijoille heidän kotipaikastaan riippumatta noudattaen, mitä mainitussa laissa säädetään.

Opiskeluhoollon psykologipalvelut ovat osa oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaisia opiskeluhoollon palveluja. Sen lisäksi, mitä oppilas- ja

opiskelijahuoltolaissa opiskeluhuollon psykologipalvelujen järjestämisestä ja sisällöstä säädetään, hyvinvointialueen on niitä järjestäessään toimittava yhteistyössä oppilaan vanhempien ja huoltajien tai alaikäisen opiskelijan vanhempien ja huoltajien, muun opiskeluhuolto- ja opetushenkilöstön, opetuksen tai koulutuksen järjestäjän sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa.”

Järjestämisvastuun siirtämisen yhteydessä käytiin myös vilkasta keskustelua siitä, missä ja miten palvelua pitäisi toteuttaa, jotta se aidosti on oppilaiden saatavilla. Hallituksen esityksen perustelumuistioon (s. 57) on kirjattu:

”Opiskeluhuollon palvelujen toteutuminen edellyttää, että palvelut ovat oppilaiden ja opiskelijoiden sekä heidän perheidensä helposti saavutettavissa. Palvelujen tulisi olla käytettävissä pääsääntöisesti koulu- tai opiskelupäivän aikana. Kouluterveydenhuolto sekä **opiskeluhuollon kuraattori- ja psykologipalvelut järjestetään esi- ja perusopetuksessa oleville oppilaille vakiintuneesti koulussa tai sen välittömässä läheisyydessä (kävelyetäisyys koulusta)** lukuun ottamatta suun terveydenhuoltoa (terveydenhuoltolaki 16.2 § 4 k) ja erikoistutkimuksia (terveydenhuoltolaki 16.2 § 6 k), joita ei välttämättä ole tarkoituksenmukaista järjestää erillään muusta suun terveydenhuollosta ja erikoistutkimuksista. Myös toisen asteen opiskelijoiden opiskeluhuollon palvelut järjestetään pääsääntöisesti oppilaitoksissa, mutta niitä voidaan tarjota myös esimerkiksi keskitetyssä opiskeluhuollon toimipisteessä. Edellä kuvatusta ei kuitenkaan ole nimenomaisesti säädetty.”

Tietoomme on tullut, että koska laissa ei säädetty velvoittavana palveluiden järjestämistä lähipalveluna, ovat hyvinvointialueet ryhtyneet myös keskittämään psykologipalveluita. Keskitettynä palvelut eivät pääosin toteudu edes oppilaitosten välittömässä läheisyydessä, eivätkä siten tosiasiallisesti ole oppilaiden saatavilla.

Lakisääteisten opiskeluhuollon psykologipalveluiden valvonta

Käsityksemme mukaan useat hyvinvointialueet eivät ajankohtaisesti noudata lakisääteistä mitoitusta psykologien suhteen vedoten siihen, etteivät ole saaneet rekrytoitua henkilöstöä. Psykologiliitto on toki tietoinen psykologien rekrytointihaasteista erityisesti pienemmillä paikkakunnilla. Liiton näkökulmasta vaikuttaa kuitenkin siltä, ettei henkilöstön rekrytoimiseksi tai palveluiden täydentämiseksi tarpeen mukaan ulkopuolisilta palveluntuottajilta ei välttämättä ole tehty juurikaan toimenpiteitä. Psykologian opiskelijoiden sisäänottomääriä on myös kasvatettu vuodesta 2019 vuoteen 2022 mennessä 53 %, mikä on enemmän kuin millään muulla sosiaali- ja terveydenhuollon alalla. Ajankohtaisesti psykologeja valmistuu vuosittain yli 100 enemmän kuin eläköityy, ja vuodesta 2025 luku kasvaa noin 200 psykologiin vuosittain. Psykologien saatavuus yleisellä

tasolla on siis hyvä ja paranemassa entisestään, joten rekrytointihaasteet liittyvät pääosin muihin tekijöihin kuin heikkoon saatavuuteen. Olemme Psykologiliitossa laatineet aiheesta kannanoton 8.7.2023, jossa pyrimme myös tarjoamaan hyvinvointialueille keinoja rekrytointien edistämiseksi (kts. <https://www.psyli.fi/suomen-psykologiliitto-ryn-lausunto-opiskeluhuollon-psykologipalveluiden-saatavuus-lahipalveluina/>).

Saamamme tiedon mukaan joillain hyvinvointialueilla olisi kuitenkin jopa epävirallisesti todettu, että niin kauan kuin Aluehallintovirasto ei tilanteeseen puutu tai aseta sanktioita, ei opiskeluhuollon psykologien aliresursointia tulla säästösyistä aktiivisesti korjaamaan. Tämän vuoksi Psykologiliitto on ollut kirjallisesti yhteydessä kaikkiin aluehallintovirastoihin joulukuussa 2023, ja pyytänyt selvitystä siitä, millä tavoin oppilashuollon palveluita ja niiden järjestämistä koskevaa lainsäädännön noudattamista hyvinvointialueilla ajankohtaisesti seurataan; millä tavoin aiotaan varmistaa se, että hyvinvointialueet sitovia määräaikoja ja mitoituksia noudattavat; ja mitä seuraamuksia hyvinvointialueille voidaan asettaa, mikäli puutteita havaitaan eikä niitä korjata.

Vastauksissaan Psykologiliitolle aluehallintovirastot totesivat olevansa tietoisia, että psykologien osalta henkilöstömitoitus ei hyvinvointialueilla nyt suurelta osin toteudu. Aluehallintovirastot kuitenkin korostivat, että ensisijainen valvontavastuu on palveluja järjestävillä hyvinvointialueilla, jotka valvovat palvelujen lainmukaista toteutumista omavalvonnalla. Aluehallintoviraston tehtävä on varmistaa omavalvontaa ja puuttua tilanteeseen, kun omavalvonta ei riitä. Psykologiliiton näkemyksen mukaan psykologipalvelujen riittämättömyyden toteaminen omavalvonnassa ei ole riittävä toimenpide. Kun hyvinvointialueet karsivat lakisääteisiä palveluita, ovat syntyvät puutteet jo lähtökohtaisesti heidän tiedossaan, eikä ole todennäköistä, että asiaa ilman viranomaisvalvontaa tullaan korjaamaan. Aluehallintovirastojen tulisi varmistaa, että hyvinvointialueet ryhtyvät konkreettisiin toimiin korjataksaan tilanteen viipymättä. Aluehallintovirastojen tulisi myös asettaa selkeät aikarajat, joiden puitteissa tilanne on korjattava lain vaatimalle minimitasolle.

Yhteenvetoa

Kun yllä esitettyä lakipykälää vedetään yhteen, niin Psykologiliiton käsityksen mukaan lainsäädännön pyrkimys on ollut turvata se, että jokaisella opiskelijalla sekä perusopetuksessa että toisen asteen opinnoissa on oikeus saada opiskeluhuollon psykologin palveluita tarpeensa mukaisesti, asetettujen määräaikojen puitteissa, ja opiskelijan omassa lähiympäristössä. Tämän turvaamiseksi hyvinvointialueet ovat velvollisia varmistamaan, että jokaista 780 opiskelijaa kohden on käytettävissä yhden psykologin henkilötyövuoden verran resurssia. Palveluiden resursoinnista tai määräaikojen noudattamisesta ei nähdäksemme ole lain puitteissa mahdollista säästösyistä tinkiä.

Psykologiliitto

Psykologiliitto haluaa siis muistuttaa, että tärkeintä opiskeluhoollon palvelujen järjestämisessä on, että ne toteutuvat lähipalveluna kouluilla ja oppilaitoksissa. Tiedonkulun eri ammattilaisten välillä tulisi olla saumatonta ja kaikilla tulisi olla omat selkeät roolinsa moniammatillisessa yhteistyössä. Lasten, nuorten ja opetushenkilöstön kannalta on välttämätöntä, että opiskeluhoolto on läsnä koulujen arjessa niin kriisissä kuin toteuttamassa opiskeluhooltolain mukaista ensisijaista tehtäväänsä yhteisöllisessä ennaltaehkäisevässä työssä.

Opiskeluhoollon palvelujen hallintorakenteesta riippumatta hyvinvointialueiden tulee myös luoda toimivat ja selkeät hoitopolut lasten ja nuorten perustason mielenterveyspalveluille, jotta kouluista pystytään tarpeen tullen ohjaamaan lapsia ja nuoria sujuvasti heidän tarvitsemaansa hoitoon.

Vera Gergov
Ammatti- ja yhteiskuntasuhdepäällikkö
Suomen Psykologiliitto ry
vera.gergov@psyli.fi
p. 040 809 8028

Jari Lipsanen
Puheenjohtaja
Suomen Psykologiliitto ry
jari.lipsanen@psyli.fi
p. 045 720 1097

Suomen Psykologiliitto
Bulevardi 30 B 3
00120 Helsinki
(09) 6122 9122

psyli.fi

